

CHAQIRUVGA QADAR BOSHLANG'ICH TAYYORGARLIK FANI O'QITUVCHISIGA QO'YILADIGAN TALABLAR.

Abdurasulov Jahongirmirzo

Toshkent viloyati Chirchiq davlat

pedagogika universiteti

+998997827352

jmra9923@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7239000>

ARTICLE INFO

Received: 27th September 2022

Accepted: 10th October 2022

Online: 22nd October 2022

KEY WORDS

Chaqiruv, harbiy, rezerv, Qurolli Kuchlar, harbiy forma, interaktiv, metodologiya, ofitserlar, harbiy-vatanparvarlik.

Annotatsiya: Maqolada Chaqiruvga qadar boshlang'ich tayyorgarlik (ChQBT) fani rahbari va o'qituvchisini tanlab olish shartlari, ularning majburiyatlari va ularga qo'yiladigan bugungi kun talablari ochib berilgan. ChQBT fani rahbari va o'qituvchisi darsdan tashqari vaqtda o'quvchilar bilan olib boradigan harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyaviy ishlari yoritilgan.

Kalit so'zlar: Chaqiruv, harbiy, rezerv, Qurolli Kuchlar, harbiy forma, interaktiv, metodologiya, ofitserlar, harbiy-vatanparvarlik.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Mirziyoev Shavkat Miromonovichning 2020 -yil 1 -oktyabr "Ustoz va murabbiylar kuni" munosabati bilan O'zbekiston o'qituvchi va murabbiylariga yo'llagan bayram tabrigida "Bugungi kun o'qituvchisi universal mutaxassis, ham o'rgatuvchi, ham o'rganuvchi bo'lishi, ya'ni o'z ustida tinimsiz ishlashi, doimo izlanib yashashi kerak" deb bejizga ta'kidlamadi. Bugungi

ABSTRACT

Maqolada Chaqiruvga qadar boshlang'ich tayyorgarlik (ChQBT) fani rahbari va o'qituvchisini tanlab olish shartlari, ularning majburiyatlari va ularga qo'yiladigan bugungi kun talablari ochib berilgan. ChQBT fani rahbari va o'qituvchisi darsdan tashqari vaqtda o'quvchilar bilan olib boradigan harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyaviy ishlari yoritilgan.

kun chaqiruvga qadar boshlang'ich tayyorgarlik fani rahbari va o'qituvchisi o'z mutaxassisligini mukammal biladigan, zamonaviy texnologiyalardan foydalana oladigan, talabchan, yoshlarni bugungi kundagi dunyoqarashini tushina oladigan bo'lishi, ishda to'g'ri tanlay olishi, vaziyatni pedagogik tahlil qila olishi, o'zining shaxsiy ibratini, o'quvchilarni va pedagogik jamoani o'z ortidan ergashtira bilishi talab etiladi. Vazirlar Mahkamasining 2006 yil 16 fevraldagi 25-son qarori bilan qabul qilingan "Pedagog kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirishga qo'yiladigan davlat talablari" da ko'rsatilganidek o'qituvchi oliy pedagogik ma'lumotga ega bo'lishi quyidagilarni bilishi va ulardan foydalana olishi kerak: umumiy o'rta ta'lim davlat ta'lim standarti (umumiy qoidalar), shuningdek, o'qitilayotgan predmet bo'yicha o'quv dasturi talablari;

umumiy o'rta ta'lim to'g'risidagi normativ-huquqiy va direktiv hujjatlar;
sinflar va kabinetlar (laboratoriyalar)ni tegishli o'quv-laboratoriya anjomlari bilan jihozlash bo'yicha talablar;
o'quv-tarbiya jarayonini tashkil etish va sifatini ta'minlash printsiplari;
o'quv predmetlarining mazmuni va ularni o'qitishdagi izchillik asoslari;
o'quvchilarning umumiy va yosh psixologiyasi;
o'qitishning interaktiv metodlari;
o'quvchilarni milliy mustaqillik g'oyalari asosida ma'naviy-axloqiy tarbiyalash metodologiyasi;
o'quvchilar o'rtasida kasbga yo'naltirish ishlarini olib borish shakl va metodlari;
o'quvchilar va ularning ota-onalari bilan muomalada etika va estetika normalari;
sinfdan tashqari (darsdan tashqari) ishlarni tashkil etish va o'tkazish metodikasi;
belgilangan sanitariya-gigiena normalarini bilishi talab etiladi.
O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2014 yil 18 dekabrda 348-son qaroriga binoan "Chaqiruvga qadar boshlang'ich tayyorgarlikni tashkil etish va uni amalga oshirish tartibi to'g'risida"gi Nizom ning 4 bandida ChQBT fani rahbarlari va o'qituvchilarini tanlash va tayinlash tartibi berilgan. Shunga binoan ChQBT fani rahbari va o'qituvchisi lavozimiga tayinlanadigan nomzodlar ta'lim muassasasi tomonidan tuman (shahar) mudofaa ishlari bo'limi bilan hamkorlikda tanlanadi. Bunda nomzodning ma'lumoti, harbiy, jismoniy va pedagogik tayyorgarligining saviyasi, shuningdek tashkilotchilik qobiliyati hamda uslubiy ko'nikmalari puxta shakllanganligi hisobga olinadi.

ChQBT fani rahbari va o'qituvchisi lavozimiga oliy ta'lim muassasalarining «Chaqiriqqacha harbiy ta'lim» yo'nalishlarini tamomlagan, shuningdek O'zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari rezervidagi tajribali ofitserlar tayinlanadi.
ChQBT fani rahbari va o'qituvchisi lavozimiga yuqorida qayd etilgan talablar bo'yicha ishga olish imkoni bo'lmagan holatlarda, istisno tariqasida, pedagog mutaxassisligi bo'yicha oliy ma'lumotga ega bo'lgan zaxiradagi (rezervdagi) oddiy askar yoki serjant harbiy unvonidagi shaxslar tayinlanishi mumkin.
"Chaqiruvga qadar boshlang'ich tayyorgarlikni tashkil etish va uni amalga oshirish tartibi to'g'risida"gi Nizomda shu bilan birga ChQBT fani rahbari zimmasiga quyidagi majburiyatlar yuklanadi:
o'quv va darsdan tashqari soatlar davomida ChQBT mashg'ulotlarini shaxsan tashkillashtirish va olib borish, harbiy ish asoslarini o'zlashtirish to'garaklari hamda harbiy-amaliy sport turlari bo'yicha sektsiyalar faoliyatiga rahbarlik qilish;
ma'naviy-ma'rifiy, harbiy va pedagogik bilimlarni muntazam oshirib borish, uslubiy ko'nikmalarni takomillashtirish;
harbiy va fuqaro muhofazasi xonalariga rahbarlik qilish, shuningdek qurol saqlash va otish tiri xonalarini nazorat qilish;
ta'lim muassasasi ixtiyoriga berilgan o'quv qurol-yarog'lar (kichik kalibrli va pnevmatik multiqlar, ularda qo'llaniladigan patronlar) hisobini tegishli yo'riqnoma talablariga muvofiq yuritish, saqlash, har oyda bir marta ularning mavjudligi va texnik holatini shaxsan tekshirib borish, ta'mirlanishi va hisobdan chiqarilishini o'z vaqtida, belgilangan tartibda tashkillashtirish;
ta'lim muassasalari o'quvchilarining harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyaviy

ishlarini ta'lim muassasasi pedagoglar jamoasi bilan hamkorlikda olib borish; jismoniy tarbiya fani o'qituvchisi bilan hamkorlikda ta'lim muassasasi miqyosida shaklan va mazmunan turli harbiy-sport musobaqalarini muntazam tashkil etish hamda o'tkazish;

merganlik, harbiy-amaliy sport turlari va fuqaro muhofazasi bo'yicha tuman (shahar) miqyosida o'tkaziladigan musobaqalarni tashkillashtirish ishlarida ishtirok etish;

o'quvchilarning ChQBT va harbiy-vatanparvarlik ruhidagi tarbiyaviy ishlarining sifatini oshirish maqsadida ta'lim muassasasiga birlashtirilgan harbiy qism, oliy harbiy ta'lim muassasasi va jamoat tashkilotlari yordamidan doimiy ravishda foydalanish, oliy harbiy ta'lim muassasalariga o'qishga kirish istagini bildirgan o'quvchilarni tanlash va tayyorlash ishlarida mudofaa ishlari bo'limiga yaqindan yordam berish, guruh rahbarlari bilan hamkorlikda chaqiruv uchastkasida qayd etilishi lozim bo'lgan o'smirlarga tavsifnomalar tayyorlash.

ChQBT fani rahbari va o'qituvchisi darsdan tashqari vaqtda ta'lim muassasalari o'quvchilarining harbiy-vatanparvarlik ruhidagi tarbiyasini tashkillashtirish borasida o'quvchilar tarbiyasi bo'yicha mas'ul (direktorning ma'naviy-ma'rifiy ishlar bo'yicha o'rinbosari), jismoniy tarbiya o'qituvchisi, guruh rahbarlari, ishlab chiqarish ta'limi ustalari va ta'lim muassasasining pedagoglar jamoasi bilan hamkorlikda ish olib boradi.

ChQBT fani rahbari va o'qituvchisi ta'lim muassasasida joriy etilgan navbatchilik xizmatiga jalb etilishi mumkin. Uning zimmasiga mazkur Nizomda nazarda tutilmagan boshqa majburiyatlar yuklanmaydi.

O'qituvchilarning etika (kasbga oid odob-axloq) qoidalari o'qituvchining shaxsiga va o'z kasbga doir vazifalarni bajarish chog'ida uning xulq-atvoriga qo'yiladigan talablarni belgilovchi qoidalar majmuidan iboratdir.

O'qituvchilarning kasbga oid odob-axloq qoidalari ta'limni boshqarish bo'yicha maxsus vakolat berilgan davlat organlari, o'qituvchilarning kasaba uyushmalari tomonidan belgilanadi.

ChQBT fani rahbari va o'qituvchisi harbiy axloq talablarini bilishi va ularga rioya qilishi talab etiladi. Harbiy axloqning asosiy tushunchalarini ko'rsatish mumkin:

1. Harbiy burch;
2. Harbiylarning mas'uliyati;
3. Harbiy qahramonlik;
4. Harbiy intizom;
5. Ta'labchanlik va ijrochilik;
6. Mardlik;
7. Jonkuyarlik;
8. Jangovar urtoqlik va boshqalar.

O'qituvchilarning kiyinishiga qo'yiladigan talablar ta'lim tashkilotlari tomonidan belgilanishi mumkin. Jumladan ChQBT fani rahbari va o'qituvchisi faoliyati davomida O'zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlarida belgilangan harbiy formada bo'lishga ruxsat etiladi. Harbiy formani kiyishda O'zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlarining Umumharbiy Nizomalari talablari doirasida bo'lishi talab etiladi. Sabab bo'lajak harbiy xizmatchi ya'ni o'quvchilarning dastlabki xulosalari harbiy xizmatga bo'lgan qiziqishi salbiy bo'lmasligi zarur. Harbiy xizmatchining tashqi ko'rinishi boshqa kasb egalaridan ajralib turadi, shuning uchun ChQBT fani rahbari va o'qituvchisining tashqi ko'rinishi ham talabga javob berishi kerak.

O'qituvchining o'quvchi bilan muloqoti pedagogik xarakterdagi muloqot bo'lishi,

aniq pedagogik vazifani bajarishga yo'naltirilishi kerak. Jumladan: optimal, yaxlit, qulay o'quv muhitini, ruhiy vaziyatni, o'quv faoliyatini optimallashtirish, o'qituvchi va o'quvchilar orasidagi munosabatni tashkil etish va shakllantirish nazarda tutiladi. O'qituvchi va o'quvchi orasidagi munosabat insonparvarlik mezonlari asosida tashkil etilib, noxush hissiyotlarni bartaraf etishga yo'naltirilmog'i lozim. Bu esa o'zaro pedagogik ta'sirni tashkil etish uchun aloqa vositasi, "ko'prik"ni vujudga keltiradi. Boshqa bir tomondan olib qaraganda, pedagogik muloqotning tarkibiy qismi bo'lgan kommunikativ faoliyatni quyidagi sxema asosida tatbiq etish mumkin: pedagogik jarayonni modellashtirish, sinf bilan muloqotga kirishish, bevosita muloqotni (kommunikativ hujumkorlikni) tashkil etish, rivojlantiruvchi pedagogik jarayonda muloqotni boshqarishni tashkil etish, ko'zda tutilgan faoliyatni amalga oshirish davomida muloqot tizimini modellashtirish. Ta'lim-tarbiya ishini tashkil etishda o'qituvchi va o'quvchi orasidagi o'zaro munosabat va muloqotning turli yo'llari (stillari) mavjud. Ularni quyidagilarga o'qituvchining o'quvchilar jamoasiga nisbatan barqaror-ijobiy, sust-ijobiy hamda beqaror munosabatlariga ajratish mumkin. O'quv omillarini yaratishga asoslangan pedagogik texnologiya o'qituvchilarning o'quvchilarga kommunikativ ta'sir etish yo'llarini ham o'z ichiga oladi. Keng tarqalgan metodlar yoki kommunikativ ta'sirlar quyidagilardan iborat: ishontirish metodi, isbotli natijalarga asoslanish metodi, bevosita va bilvosita ta'sir metodi, o'z-o'zini tarbiyalash va o'zaro ta'sir metodlari. O'qituvchi irodasi, sabr-toqati, maqsadga intilishi, o'z hatti-harakatlarining

to'g'riligiga nisbatan qat'iy ishonchi, uning o'z-o'zini idora qilish hamda boshqalarga ta'sir o'tkaza olish qobiliyati, his-tuyg'ulari va kayfiyatini boshqara olishi, o'z zimmasiga javobgarlikni ola bilishi, ijodiy holatni tashkil eta olishi kabi sifatlari yaxshi rivojlangan bo'lishi lozim. O'qituvchi tomonidan muloqotga kirishish jarayonida qo'llaniladigan muomala uslublari, o'qituvchining kommunikativ ko'nikmasi: "Yuzni o'qish san'ati", o'zgar holatini tushuna olish, o'zini namoyon qila bilish, nutq vositasi hamda so'zsiz holatda inson ruhiyatini tushuna olishi kerak.. O'qituvchi tomonidan o'quvchi bilan muloqotda bo'lish jarayonida qo'llaniladigan pedagogik ta'sir ko'rsatish usullari: ishontirish va ma'qullash. Ishontirishning og'zaki shakllari: ogohlantiruvchi so'zlar, tezlik bilan ta'sir etish, ijro etishga undovchi buyruqlar, ta'qiqlangan iboralar, hazil orqali anglatish, ma'qullash yoki ayblash. O'quvchilar jamoasida ularning e'tiborlarini jalb etish va ijodiy kayfiyatlarini yaratishda o'qituvchi muloqotining ta'siri va uning ahamiyati, o'quvchi bilan bo'lgan muloqot jarayonida o'qituvchi tomonidan ishontirish va ta'sir etish usullaridan foydalanish maqsadga muvofiqdir. Joriy o'quv yilidan boshlab umumta'lim maktablarida o'qitilayotgan «Chaqiruvga qadar boshlang'ich tayyorgarlik» (ChQBT) fani orqali o'quvchilar Vatan mudofaasining huquqiy asoslari, Qurolli Kuchlarimiz qo'shinlarining turlari va tuzilishi, harbiy nizomlar haqida tushunchalarga ega bo'lmoqda. Saflanish, o'qotar qurollar, harbiy texnika turlari, ulardan foydalanish qoidalarini o'rganib, chidamlilik, kuchlilik, tezlik, chaqqonlik bo'yicha jismoniy mashqlarni bajarish ko'nikmalarini o'zlashtirmoqda.

Milliy armiya xalq, mamlakat mustaqilligi, hududiy yaxlitligi va tinch-osoyishta hayotining kafolati, yoshlarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalashning katta maktabidir, shu jihatdan, chaqiruvga qadar boshlang'ich ta'lim yoshlarni mehnatga, Vatanimizni himoya qilishga tayyorlash, ularning siyosiy, ma'naviy dunyoqarashini o'stirish, xalqimizning boy tarixi, shonli jangovar an'ana va qadriyatlariga sadoqat ruhida tarbiyalash, shuningdek, sportning harbiy va amaliy turlarini rivojlantirishga qaratilgani bilan ahamiyatlidir.

ChQBTdan saboq berish uchun, avvalo, murabbiyning o'zi harbiy xizmatni o'tagan, biror harbiy unvonga ega bo'lgan, sohada katta tajriba to'plagan bo'lishi zarur. Afsuski, bugun aksar hollarda bunday mutaxassis kadrlarga ehtiyoj to'la qondirilmayapti. Natijada ularning o'rni jismoniy tarbiya fani o'qituvchilari hisobiga to'ldirilmoqda.

Ayni paytda umumta'lim maktablarida mavjud holat tahliliy o'rganilib, mazkur fan o'qituvchilariga qo'yiladigan malaka talablari yanada takomillashtirilmoqda.

Shunga qaramay, ta'lim dargohlarida mazkur fanni o'qitish yuzasidan qator muammolar ko'ndalang turibdi.

Birinchiidan, ushbu fan o'qituvchilarining oylik maoshining aniq smetasi hali-hanuz tasdiqlanmagan.

Ikkinchiidan, yoshlarga boshlang'ich harbiy ta'lim berishda qo'shinlarning o'quv-jangovar faoliyatida bajariladigan mashqlar, harakatlar va amallarni harbiy qismlardagidek, unga mumkin qadar yaqinlashtirilgan holda o'rgatish nazarda tutilgan. Ammo buning uchun fan o'qituvchilari faqat nazariy manba — darslikkagina tayanib qolmoqda, chunki ular o'quv jarayoniga moslashtirilgan qurol-aslaha yoki jihoz tugul, birorta ko'rgazmali vosita bilan ta'minlanmagan, yoki ta'minlanganlik darajasi nihoyatda past.

Xulosa.

Xulosa qilib shuni aytish kerakki ChQBT fani rahbari va o'qituvchisi o'z fani bo'yicha davlat ta'lim standarti, normativ-huquqiy va direktiv hujjatlarini, o'qitishning interaktiv metodlarini, o'quv predmetlarining mazmuni mukammal bilishi, sinflar va kabinetlar anjomlar va jihozlash bo'yicha talablarni, o'quvchilarning umumiy va yosh psixologiyasini, etika va estetika normalarini, yoshlarni kasbga yo'naltirish ishlarini, sanitariya-gigiena normalarini bilishi bugungi kun talabidir. ChQBT fani rahbari va o'qituvchisi uz kasbidan kelib chiqib harbiy vatanparvarlik tarbiyasi, talabchanligi, ma'suliyatliligi, jasurligi, mardligi va harbiy intizomi bilan ham yoshlarga o'rnak bo'lishi talab etiladi..

References:

1. "Chaqiruvga qadar boshlang'ich tayyorgarlikni tashkil etish va uni amalga oshirish tartibi to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2014 yil 18 dekabrda 348-son qarori.
2. O'zbekiston Respublikasining «Umumiy harbiy majuriyat va harbiy xizmat to'g'risida»gi Qonuni, 2003.
3. "Pedagog kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tizimini yanada takomillashtirish to'g'risida" gi O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2006 yil 16 fevral, 25-sonli qarori.

4. O'zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlarining «Umum-harbiy Nizomlari», «Uzbekiston», Toshkent, 1996.